

ΦΙΛΟΠΤΩΧΟΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ
ΑΝΔΡΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΔΗΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ ΤΗΣ Α.Θ.Π. ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
κ.κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

με θέμα:

«ΙΩΑΚΕΙΜ Γ' Ο ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗΣ.
Ο ΑΠΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ.»

ΤΟΜΟΣ ΠΕΡΙΛΗΨΕΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
3-5 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2012

- **Copyright:** © 2012 ΦΙΛΟΠΤΩΧΟΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΑΝΔΡΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Αγίας Σοφίας 38, 546 22 – Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310-220.700, 2310-277.911 • Fax: 2310-277.768
Web site: www.faath.org.gr • E-mail: faath@otenet.gr
- **Επιμέλεια έκδοσης:** Θεόδωρος Ι. Δαρδαβέσης
- **Τεχνική επεξεργασία κειμένου:** «Μονοχρωμία» - Print & Copy Shop
- **Εκτύπωση – Βιβλιοδεσία:** ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Α.Ε.
Ολύμπου 3, 570 09 – Καλοχώρι, Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310-700.770 • Fax: 2310-700.767
E-mail: mavrogenis@hol.gr
- **ISBN:** 978-960-9694-01-8

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

- Ο Παναγιότατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης **κ.κ. Ανθιμος**.
- Ο Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Τυρολόης και Σερεντίου **κ.κ. Παντελεήμων Ροδόπουλος**, Ομ. Καθηγητής και τ. Πρύτανης Α.Π.Θ., Ηγούμενος Ιεράς Βασιλικής Πατριαρχικής και Σταυροπηγιακής Μονής Βλατάδων.
- Ο Δήμαρχος Θεσσαλονίκης **κ. Γιάννης Μπουτάρης**.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

- **Μιχαήλ Τρίτος**, Καθηγητής και Κοσμήτορας της Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.
- **Μιλτιάδης Παπανικολάου**, Καθηγητής και Κοσμήτορας της Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ.
- **Αθανάσιος Καραθανάσης**, Καθηγητής και Πρόεδρος Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας Α.Π.Θ.
- Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Αρκαλοχωρίου **κ.κ. Ανδρέας Νανάκης**, Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.
- **Γεώργιος Μαρτζέλος**, Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ., Διευθυντής του Πατριαρχικού Ιδρύματος Πατερικών Μελετών.
- **Θεόδωρος Ι. Δαρδαβέσης**, Αν. Καθηγητής Ιατρικής Σχολής Α.Π.Θ., Πρόεδρος Φιλοπτώχου Αδελφότητας Ανδρών Θεσσαλονίκης.

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΦΙΛΟΠΤΩΧΟΥ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ ΑΝΔΡΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

- Πρόεδρος:* Θεόδωρος Ι. Δαρδαβέσης
Αντιπρόεδρος: Σπυρίδων Κ. Κρήτας
Γεν. Γραμματέας: Κωνσταντίνος Γ. Ανδρέαδης
Ταμίας: Διαμαντής Ι. Κελλαρτζής
Μέλος: Ιωάννης Ν. Μάγρας
Μέλος: Νικόλαος Κ. Μουζάκης
Μέλος: Δημήτριος Τ. Παπακώστας
Μέλος: Δημοσθένης Στ. Τσολάκης
Μέλος: Παναγιώτης Γ. Ψωνόπουλος

ΠΡΟΕΔΡΟΙ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

- **Γεώργιος Μαρτζέλος** Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ., Διευθυντής Πατριαρχικού Ιδρύματος Πατερικών Μελετών
- **Ιωάννης Μουρέλος** Καθηγητής και Πρόεδρος του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας Α.Π.Θ.
- **Μιλτιάδης Παπανικολάου** Καθηγητής και Κοσμήτορας της Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ.
- **Χαράλαμπος Παπαστάθης** Ομ. Καθηγητής Σχολής Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών Α.Π.Θ.
- **Χρυσόστομος Α. Σταμούλης** Καθηγητής και Πρόεδρος του Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ.
- **Ευθυμία Συγκολλίτου** Καθηγήτρια και Πρόεδρος του Τμήματος Ψυχολογίας Α.Π.Θ.
- **Κωνσταντίνος Χρήστου** Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ

- **Σία Αναγνωστοπούλου** Αν. Καθηγήτρια Όψιμης Οθωμανικής Ιστορίας Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας Παντείου Πανεπιστημίου
- **Διονύσιος Δ. Βαλαής** Επ. Καθηγητής Εκκλησιαστικής Ιστορίας Τμήματος Θεολογίας Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.
- **Απόστολος Αθ. Γλαβίνας** Ομ. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.
- **Θεόδωρος Ι. Δαρδαβέσης** Αν. Καθηγητής Υγιεινής και Κοινωνικής Ιατρικής Ιατρικής Σχολής Α.Π.Θ., Πρόεδρος της Φ.Α.Α.Θ.
- **Αθανάσιος Ε. Καραθανάσης** Καθηγητής Ιστορίας του Ελληνισμού Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.
- **Σιδηρούλα Καραστεργίου - Ζιώγου** Καθηγήτρια Παιδαγωγικής Τμήματος Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ.
- **Αντωνία Γρ. Κυριατζή** Λέκτορας Εκκλησιαστικής Ιστορίας Τμήματος Θεολογίας Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.
- **Κωνσταντίνος Κωτσιόπουλος** Επ. Καθηγητής Κοινωνιολογίας του Χριστιανισμού Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.
- **Ιάκωβος Μιχαηλίδης** Επ. Καθηγητής Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ.

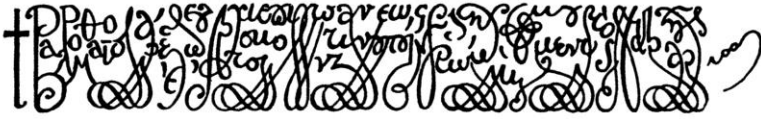
- **Ιωάννης Θ. Μπάκας** Λέκτορας Ιστορίας Πρεσβυγενών Πατριαρχείων Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.
- **Γεώργιος Π. Νάκος** Ομ. Καθηγητής Σχολής Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών Α.Π.Θ.
- **Σεβασμιότατος
Ανδρέας Νανάκης** Μητροπολίτης Αρκαλοχωρίου, Καθηγητής Εκκλησιαστικής Ιστορίας της Ελλάδος Τμήματος Θεολογίας Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.
- **Γέρων Μάξιμος Ιβηρίτης
(Νικολόπουλος)** Κωδικογράφος της Ιεράς Μονής Ιβήρων Αγίου Όρους Αθω
- **Δημήτριος Σταματόπουλος** Επ. Καθηγητής Ιστορίας Τμήματος Βαλκανικών και Ανατολικών Σπουδών Πανεπιστημίου Μακεδονίας
- **Σπυρίδων Σφέτας** Αν. Καθηγητής Νεώτερης και Σύγχρονης Βαλκανικής Ιστορίας Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ.
- **Ευθύμιος Σουλογιάννης** Ομ. Καθηγητής, Διευθυντής Ερευνών Ακαδημίας Αθηνών
- **Αντώνιος - Αιμίλιος Ταχιάος** Ομ. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ., Ακαδημαϊκός (Α.Μ.)
- **Αθανάσιος Σωτ. Τζιερτζής** Φιλολόγος, υποψήφιος Διδάκτωρ Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.
- **Μιχαήλ Τρίτος** Καθηγητής Ιστορίας των Σλαβικών Εκκλησιών Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.
- **Θεοδόσης Τσιρώνης** Ιστορικός, Δρ. Νεώτερης Ιστορίας Α.Π.Θ.
- **Βασίλειος Φούκας** Λέκτορας Ιστορίας της Εκπαίδευσης Τμήματος Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ.
- **Ευάγγελος Χεκίμογλου** Δρ. Οικονομολόγος - Ιστορικός

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα	7
–Χαιρετισμός του Οικουμενικού Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου	11
–Χαιρετισμός του Δημάρχου Θεσσαλονίκης κ. Γιάννη Μπουτάρη.....	13
–Χαιρετισμός του Προέδρου της «Φιλοπτώχου Αδελφότητος Ανδρών Θεσσαλονίκης - Φ.Α.Α.Θ.» κ. Θεόδωρου Ι. Δαρδαβέση.....	15
Περίληψεις εισηγήσεων	19
– Σεβασμιότατος Ανδρέας Νανάκης: Ο Πατριάρχης Ιωακείμ Γ': Επισκόπηση και αιτούμενα της πορείας του και της εποχής του	21
– Αντωνία Γρ. Κυριατζή: Η στάση του Ιωακείμ Θεσσαλονίκης στις κοινοτικές διενέξεις κατά την περίοδο της αρχιερατείας του στη Θεσσαλονίκη (1874-1878).....	22
– Απόστολος Αθ. Γλαβίνας: Το ενδιαφέρον του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' ως Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης για την Ενοριακή Μονή της Υπεραγίας Θεοτόκου Μακρυρράχης και η προαγωγή αυτής σε Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή κατά τη δεύτερη Πατριαρχία του (Ιανουάριος 1906)	24

- Ευάγγελος Χεκίμογλου:** Η Ορθόδοξη Χριστιανική Κοινότητα Θεσσαλονίκης την εποχή που ο Ιωακείμ Γ' ήταν Μητροπολίτης της πόλης (1874-78)..... 26
- Θεόδωρος Ι. Δαρδαβέσης:** Η συμβολή του Ιωακείμ ως Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης στην ίδρυση του πρώτου νεκροταφείου της Ελληνικής Ορθόδοξης Κοινότητας της πόλης από τη Φιλόπτωχο Αδελφότητα Ανδρών Θεσσαλονίκης 28
- Δημήτριος Σταματόπουλος:** Οικουμενισμός και εθνικισμός: Από την πρώτη στη δεύτερη Πατριαρχία του Ιωακείμ Γ' 30
- Ιάκωβος Μιχαηλίδης, Θεοδόσης Τσιρώνης:** Η αλληλογραφία του από Θεσσαλονίκης Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' με τους Μητροπολίτες Θεσσαλονίκης. Στοιχεία από τη δράση και την ιδεολογία του Ιωακείμ, κατά τη δεύτερη Πατριαρχική του θητεία (1901-1912)..... 32
- Σία Αναγνωστοπούλου:** Πατριάρχης Ιωακείμ Γ'. Η ορθόδοξη οικουμένη στην εποχή των εθνικισμών..... 34
- Αθανάσιος Σωτ. Τζιερετζής:** Επιστολές και εγκύκλιοι του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' για την παιδεία του Γένους κατά την πρώτη πατριαρχία (1878-1884)..... 35
- Ευθύμιος Σουλογιάννης:** Εγκύκλιος του Πατριάρχου Ιωακείμ του 1911 προς τον κλήρο της Μικράς Ασίας σχετικά με το γλωσσικό ζήτημα..... 37
- Σιδηρούλα Καραστεργίου - Ζιώγου, Βασίλειος Φούκας:** Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ Γ' και η εκπαίδευση του Γένους..... 38
- Αντώνιος - Αιμίλιος Ταχιάος:** Ανέκδοτες επιστολές του Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' από τον Μυλοπόταμο 40

- Μοναχός Μάξιμος Ιβηρίτης (Νικολόπουλος):** Ιωακείμ Γ' και Άγιον Όρος. Η ανέκδοτος αλληλογραφία του με την Ιεράν Μονήν Ιβήρων..... 41
- Γεώργιος Π. Νάκος:** Ιωακείμ Γ' ο από Θεσσαλονίκης δις Οικουμενικός Πατριάρχης και το νομοκανονικό του έργο..... 43
- Σπυρίδων Σφέτας:** Ανάμεσα στην οικουμενική πολιτική και το εθνικό συμφέρον. Ο Ιωακείμ και το ζήτημα της άρσης του βουλγαρικού σχίσματος 45
- Αθανάσιος Ε. Καραθανάσης:** Ο Ιωακείμ Γ' ο Μεγαλοπρεπής και η Αδελφότητα των Ελλήνων της Βενετίας..... 46
- Μιχαήλ Τρίτος:** Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ Γ' και η ρουμανική προπαγάνδα..... 47
- Ιωάννης Θ. Μπάκας:** Η Εκκλησία της Αλεξανδρείας και η υποψηφιότητα του πρώην Κωνσταντινουπόλεως Ιωακείμ Γ' για τον Πατριαρχικό θρόνο. Εκκλησιαστική και πολιτική διάσταση 48
- Διονύσιος Δ. Βαλαής:** Οι προσπάθειες του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' για τη διευθέτηση του Αρχιεπισκοπικού ζητήματος της Κύπρου..... 50
- Κωνσταντίνος Κωτσιόπουλος:** Η σύγχρονη διάσταση της εκκλησιαστικής πολιτικής του Ιωακείμ Γ' 53

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ
ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
κ. κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ

Εἰς τὰς ὑπερόχους μορφὰς αἱ ὁποῖαι ἐκλείσαν κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας τὸν περίπυστον ἀποστολικὸν ἄμα δὲ καὶ μαρτυρικὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξέχουσιν θέσιν κατέχει ὁ ἀοιδίμος Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ', ὁ διὰ παντὸς τοῦ βίου αὐτοῦ φιλοπόνως ἐργασάμενος, ὅπου ἐκλήθη νὰ διακονήσῃ, διὰ νὰ αὐξήσῃ τὰ δοθέντα αὐτῷ τάλαντα καὶ νὰ προσαγάγῃ τῷ Δεσπότη Χριστῷ καὶ τῇ Μητρὶ Ἐκκλησίᾳ πλείστους ὄσους ἀγαθοὺς καρποὺς.

Ὡς στοργικὸν καὶ ἀκάματον ποιμένα ἐγνώρισεν αὐτόν, πρὸ τῆς ἀνόδου του εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, ἡ Μεγαλόπολις τῆς Θεσσαλονίκης, καταλιπόντα, παρὰ τὸ σύντομον διάστημα τῆς ἐκεῖ ἀρχιερατείας αὐτοῦ, εἰς τὸν κληρὸν καὶ τὸν λαὸν αὐτῆς φήμην ρέκτου καὶ ἀγαθοῦ ἱεράρχου.

Διὸ καὶ ἐπὶ τῇ συμπληρώσει ἑκατονταετίας ἀπὸ τῆς κοιμήσεώς του τὸ ἱστορικὸν σωματεῖον τῆς Φιλοπτώχου Ἀδελφότητος Ἀνδρῶν Θεσσαλονίκης ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Δήμου Θεσσαλονίκης ἤχθησαν εἰς τὴν ἀπόφασιν ὅπως τιμήσωσι δι' ἐπισημονικοῦ συνεδρίου τὸν ἐκ τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ἀναχθέντα ἐπὶ τὴν λυχνίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας μέγαν Πρωθιεράρχην καὶ ἐπίτιμον πρόεδρον τῆς Φιλοπτώχου ταύτης Ἀδελφότητος Ἰωακείμ τὸν Γ', τὸν ἀποκληθέντα Μεγαλοπρεπῆ, ἐκφράζοντες τοιοῦτοτρόπως τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν πρὸς τὸν πολλὰ κοπιάσαντα διὰ τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης ἀοιδίμον Πατριάρχην.

Συγχαίροντες ὅθεν διὰ τὴν εὐλαβῆ καὶ εὐγνώμονα πρωτοβουλίαν τὸ τε Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Φιλοπτώχου Ἀδελφότητος Ἀνδρῶν Θεσσαλονίκης καὶ τὸν Δήμον Θεσσαλονίκης, ἀποφάσει τῆς περὶ ἡμᾶς Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τιθέμεθα τὸ συνέδριον τοῦτο ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἡμετέρας Μετριότητος καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐπευλογοῦμεν πατρικῶς καὶ Πατριαρχικῶς αὐτό, εὐχόμενοι πᾶσαν ἐπιτυχίαν καὶ τὴν πλουσιόδωρον χάριν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ πάντας τοὺς μετέχοντας αὐτοῦ.

Ἰωακείμ ὁ Γ' Πατριάρχης
Ἰανουαρίου ζ' 1911
Ἰωάννης Διάκονος ὁφίς Θεὸν εὐχέται

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

του Δημάρχου Θεσσαλονίκης
κ. ΓΙΑΝΝΗ ΜΠΟΥΤΑΡΗ

Η εκατοστή επέτειος της απελευθέρωσης της Θεσσαλονίκης αποτελεί μια ανεξάντλητη δεξαμενή για την ανασκόπηση και επεξεργασία του παρελθόντος της, αλλά και την ευκαιρία απόδοσης τιμής στις ιστορικές προσωπικότητες που σημάδεψαν με την παρουσία και το έργο τους την πορεία της πόλης μας.

Το Επιστημονικό Συνέδριο που διοργανώνει η «Φιλόπτωχος Αδελφότης Ανδρών Θεσσαλονίκης - Φ.Α.Α.Θ.» με θέμα «*Ιωακείμ Γ' ο Μεγαλοπρεπής. Ο από Θεσσαλονίκης Οικουμενικός Πατριάρχης και η εποχή του*» υπό την αιγίδα του Οικουμενικού Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίου και σε συνεργασία με το Δήμο Θεσσαλονίκης, συνεχίζει τη μακρά παράδοση δραστηριοτήτων της Φ.Α.Α.Θ., που με ποιοτικές εκδηλώσεις λόγου και πολιτισμού, συνέδρια και εκδόσεις, υποστηρίζει το κοινωνικό έργο της φιλοπτώχου πολιτικής και ιατροκοινωνικής πρόνοιας στην πόλη μας.

Η Θεσσαλονίκη τιμά τον Οικουμενικό Πατριάρχη Ιωακείμ Γ', με αφορμή τη συμπλήρωση 100 χρόνων από την κοίμησή του. Ο Ιωακείμ Γ' ποίμανε τη Μητρόπολη Θεσσαλονίκης το διάστημα 1874-1878, επιδεικνύοντας ιδιαίτερη μέριμνα για την παιδεία, πριν από την ανάρρησή του για πρώτη φορά στον Οικουμενικό Θρόνο το 1878, σε δύσκολες περιόδους της ελληνικής και βαλκανικής ιστορίας.

Το 2012 αποτελεί για τη Θεσσαλονίκη ένα κομβικό σημείο αναφοράς τόσο για το παρελθόν, όσο και για το μέλλον της. Το 2012 η Θεσσαλονίκη γιορτάζει, με μια σειρά από δράσεις για την ιστορία, το περιβάλλον, τους νέους, τις τέχνες και τον πολιτισμό, με σημείο εκκίνησης τη μνήμη των ιστορικών γεγονότων και σημείο αναφοράς το διαπολιτισμικό χαρακτήρα της Θεσσαλονίκης, ανασυνθέτει την ταυτότητά της, αναδεικνύει τις δυνατότητες, τις ευκαιρίες και τις προοπτικές της για τα επόμενα χρόνια.

Καλή επιτυχία στις εργασίες του Συνεδρίου και εύχομαι να συνεχιστεί το πολύτιμο έργο της «Φιλοπτώχου Αδελφότητας Ανδρών Θεσσαλονίκης» με την ίδια θέρμη και αφοσίωση.

Γιάννης Μπουτάρης

Θεσσαλονίκη, Φεβρουάριος 2012

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

**του Προέδρου
της Φιλοπτώχου Αδελφότητος Ανδρών Θεσσαλονίκης
κ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ι. ΔΑΡΔΑΒΕΣΗ**

Η εποχή κατά την οποία ο Ιωακείμ Γ', ο χαρακτηριζόμενος Μεγαλοπρεπής, Μεγαλόφρων και Μεγαλουργός, αγλάισε με την παρουσία του και το έργο του τη Βάρνα και τη Θεσσαλονίκη ως Μητροπολίτης και στη συνέχεια την Κωνσταντινούπολη ως Οικουμενικός Πατριάρχης, παρουσιάζει πλείστες ομοιότητες με τη σύγχρονη εποχή. Τότε, οι θρησκευτικές αντιπαραθέσεις και οι εθνοτικές διεργασίες και διεκδικήσεις στη Βαλκανική χερσόνησο, με επίκεντρο, εν πολλοίς, τη Μακεδονία ήταν σε έξαρση. Ανάλογες καταστάσεις παρατηρούνται και σήμερα στα πλαίσια της νέας γεωπολιτικής και της νέας τάξης πραγμάτων, που καταβάλλεται προσπάθεια να εφαρμοστούν και να εμπεδωθούν. Ως εκ τούτου καθίσταται επίκαιρη τόσο η ιστορική προσέγγιση, όσο και η ανάδειξη της προσωπικότητας και του πολύπλευρου έργου του Ιωακείμ Γ', αναδεικνύοντας, παράλληλα, το ρόλο της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας την εποχή εκείνη, αλλά και το ρόλο τον οποίο έχει τη δυνατότητα να διαδραματίσει στη σύγχρονη διορθόδοξη και διαβαλκανική πραγματικότητα.

Το Επιστημονικό Συνέδριο με θέμα «*Ιωακείμ Γ' ο Μεγαλοπρεπής. Ο από Θεσσαλονίκης Οικουμενικός Πατριάρχης και η εποχή του*» διοργανώνεται στη Μακεδονική πρωτεύουσα, στις 3-5 Φεβρουαρίου 2012, από τη «Φιλόπτωχο Αδελφότητα Ανδρών Θεσσαλονίκης - Φ.Α.Α.Θ.» και το Δήμο Θεσσαλονίκης με την ευκαιρία της συμπλή-

ρωσης εκατονταετηρίδος από την εις Κύριον εκδημία του Ιωακείμ Γ' (1912-2012).

Τιμώντας την ιερά μνήμη του ενδόξου προκατόχου του η Α.Θ.Π. ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος Α' έθεσε υπό την Αιγίδα του το Συνέδριο, το οποίο κατά ευτυχή συγκυρία συμπίπτει χρονικά με την έναρξη της τρίτης δεκαετίας της ευκλεούς πατριαρχίας του στο θρόνο της Κωνσταντινούπολης. Μιας πατριαρχίας, η οποία παρουσιάζει πολλά κοινά σημεία με την πατριαρχία του Ιωακείμ Γ' και η οποία έχει συνεισφέρει στην ανάδειξη του Οικουμενικού Θρόνου ως εκκλησιαστικού θεσμού παγκόσμιας εμβέλειας και κύρους.

Το Συνέδριο, αποτελεί προϊόν αγωγής συνεργασίας του Δήμου Θεσσαλονίκης με την ιστορική «Φιλόπτωχο Αδελφότητα Ανδρών Θεσσαλονίκης» και έτυχε της ένθερμης υποστήριξης της Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης και της Ιεράς Βασιλικής, Πατριαρχικής και Σταυροπηγιακής Μονής Βλατάδων.

Στις εργασίες του Συνεδρίου λαμβάνουν μέρος 29 διαπρεπείς επιστήμονες ως εισηγητές και πρόεδροι συνεδριών, οι οποίοι θα προσεγγίσουν πτυχές του πολυεπίπεδου εθνικού και εκκλησιαστικού έργου και προσφοράς του χαρισματικού Ιωακείμ Γ' ως Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης και δις Οικουμενικού Πατριάρχη.

Εκ μέρους του Διοικητικού Συμβουλίου της «Φιλοπτώχου Αδελφότητος Ανδρών Θεσσαλονίκης», στην οποία ο Ιωακείμ Γ' είχε αναγορευθεί επίτιμος Πρόεδρος της το 1878 εις αναγνώριση της μεγάλης συνεισφοράς του στο έργο της, εκφράζονται ευχαριστίες προς την Α.Θ.Π. τον Οικουμενικό Πατριάρχη Βαρθολομαίο Α' για την τι-

μή να θέσει υπό την Αιγίδα του το Συνέδριο. Εκφράζονται, επίσης, ευχαριστίες προς τον Παναγιότατο Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κ.κ. Ανθιμο, τον Δήμαρχο Θεσσαλονίκης κ. Γιάννη Μπουτάρη, τον Σεβασμιότατο Μητροπολίτη Τυρολόης και Σερεντίου κ. Παντελεήμονα Ροδόπουλο και τα μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής για τη συνεισφορά τους στην οργάνωση του Συνεδρίου. Εκφράζονται, τέλος, ευχαριστίες προς τους εισηγητές και τους προέδρους των συνεδριών, το πνευματικό έργο των οποίων, ευελπιστούμε, ότι θα αναδείξει πτυχές της ιστορίας, οι οποίες μπορούν να αναχθούν σε σημεία αναφοράς και μίμησης για τη σύγχρονη εποχή.

Θεόδωρος Ι. Δαρδαβέσης

Θεσσαλονίκη, Φεβρουάριος 2012

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ

Ο Πατριάρχης Ιωακείμ Γ':

Επισκόπηση και αιτούμενα της πορείας του και της εποχής του

Σεβασμιότατος Ανδρέας Νανάκης

Παρουσιάζεται συνοπτικά η ζωή του μεγάλου Πατριάρχη, από το Βαφεοχώρι που γεννήθηκε το 1834 μέχρι την εγκατάστασή του στη Μητρόπολη Θεσσαλονίκης το 1874, την εκλογή του το πρώτον (1878-1884) στον Οικουμενικό Θρόνο, την επανεκλογή του το 1901 έως και την εκδημία του το 1912. Προσεγγίζεται, επίσης, η εποχή του με τα δύο μεγάλα αιτήματά της. Τη διαφύλαξη της οικουμενικότητας, μέσα από την αυτοκρατορία με τα τανζιμάτ και τις μεταρρυθμίσεις, κατεύθυνση προς την οποία προσανατολίστηκε ο Ιωακείμ στην πρώτη του Πατριαρχία. Ενδυνάμωση και υπερίσχυση της εθνικής ιδέας στη δεύτερη Πατριαρχία, με το Μακεδονικό αγώνα και τη νέα γενιά των αρχιερέων της Χάλκης, που έχουν υπερβεί την εθναρχική συνείδηση της οικουμενικότητας και έχουν ενστερνιστεί την εθνική ιδεολογία, την οποία και διακόνησαν στις μητροπόλεις της Μακεδονίας, πριν από το εθνικό μας κέντρο, κατά το Μακεδονικό αγώνα.

**Η στάση του Ιωακείμ Θεσσαλονίκης στις κοινοτικές
διενέξεις κατά την περίοδο της αρχιερατείας του
στη Θεσσαλονίκη (1874-1878)**

Αντωνία Γρ. Κυριατζή

Κατά το δεύτερο ήμισυ του 19^{ου} αιώνα, εποχή ανάπτυξης των εθνικισμών στην Ευρώπη και του εθνοφυλετισμού στον ορθόδοξο χώρο, ο πληθυσμός της οθωμανοκρατούμενης πολυπολιτισμικής Θεσσαλονίκης συγκροτείται από διαφορετικές θρησκευτικές κοινότητες. Οι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης είναι ισραηλίτες, χριστιανοί του ανατολικού ορθοδόξου δόγματος, ανάμεσα σ' αυτούς «εξαρχικοί», επίσης Φράγκοι, Αρμένιοι και τέλος οθωμανοί. Στη Θεσσαλονίκη, στο πλαίσιο της οθωμανικής αυτοκρατορίας, οι διαφορετικές θρησκευτικές κοινότητες συμβιώνουν, συνυπάρχουν άλλοτε αρμονικά και άλλοτε συγκρουόμενες. Κατά τον 19^ο αιώνα με την ανάπτυξη των εθνικών συνειδήσεων και κάτω από τις συνέπειες των πολιτικών μεταρρυθμίσεων δημιουργούνται νέα αιτήματα, αντιπαράθεσεις, τις οποίες καλούνται να αντιμετωπίσουν οι κοινοτικές ηγεσίες. Όταν ο Ιωακείμ αναλαμβάνει τα ηνία της μητρόπολης Θεσσαλονίκης, καλείται να αντιμετωπίσει ενδοκοινοτικές διαμάχες, που προκαλούνται από τις θρησκευτικές διαφορές αλλά και από την ανάπτυξη των εθνικών διαφορών.

Ο Ιωακείμ, σε ηλικία σαράντα ετών, θα ποιμάνει τη Μητρόπολη της Θεσσαλονίκης, από τον Ιανουάριο του 1874 έως τον Αύγουστο του 1878, και θα αντιμετωπίσει το πλήθος των εθνικών διενέξεων και θρησκευτικών συγκρούσεων. Στο σύντομο χρόνο της αρχιερατείας του στη Θεσσαλονίκη ο Ιωακείμ αντιλαμβάνεται και εκτιμά το

σύνθετο των πολιτικών, κοινωνικών, εκκλησιαστικών, θρησκευτικών μεταβολών και προσπαθεί να «συμβιβάσει τά διεστῶτα, νά ἐπαναφέρῃ τήν γαλήνην καί νά ἐπιδοθῇ εἰς τό ἀνακαινιστικόν ἔργον, τό ὁποῖον ἐπέβαλεν ἐξ ἑνός μὲν ἢ ἀνώμαλος τῶν πραγμάτων κατάστασις ἐξ ἄλλου δέ τό νεωτερίζον καί προοδευτικόν αὐτοῦ πνεῦμα». Στη διάρκεια των τεσσάρων ετών διοίκησης της επαρχίας του, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Σπανούδη, κατάφερε να ομαλοποιήσει την «πρὶν ἔκρυθμον κατάστασιν καί καθώρισεν ὅλας τάς ἐκκρεμεῖς ὑποθέσεις». Ταυτόχρονα «ἔθετε τάς βάσεις γενναίας διὰ τό μέλλον ἐργασίας, ἐξ ἧς πολλά θά ἀπεκόμιζεν ἡ ἐπίκαιρος καί ἱστορική αὕτη μητρόπολις. Διὰ τῆς εἰλικρικοῦς καί τιμίας αὐτοῦ ἐργασίας ἐπέτυχεν νά ἐφελκύσῃ θερμοτάτην τήν ἀγάπην ὄχι μόνον τῶν πρὶν διαμαχομένων στοιχείων τῆς ἐπαρχίας του, ἀλλά καί αὐτῶν τῶν ξένων ἀκόμη, οἵτινες μετ' ἀληθοῦς ἀφοσιώσεως προσέκειντο πρὸς αὐτόν. Πάντες ἐσέβοντο καί ἐτίμων τόν μητροπολίτην, δικαίως ἄλλως, ἀφοῦ ἡ τετραετής ποιμαντορία του χρυσοῦν ἀπετέλεσε διὰ τήν Θεσσαλονικὴν σελίδα».

Το ενδιαφέρον του Οικουμενικού Πατριάρχου Ιωακείμ Γ' ως Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης για την Ενοριακή Μονή της Υπεραγίας Θεοτόκου Μακρουρράχης και η προαγωγή αυτής σε Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή κατά τη δεύτερη Πατριαρχία του (Ιανουάριος 1906)

Απόστολος Αθ. Γλαβίνας

Η ενοριακή Μονή της Υπεραγίας Θεοτόκου Μακρουρράχης βρίσκεται σε ένα οροπέδιο των Πιερίων, ανάμεσα στα χωριά Ρυάκια και Παλαιοστάνη του Δήμου Αιγινίου. Η πρώτη μαρτυρία της ανάγεται στα 1728. Το 1822 πυρπολήθηκε από τον Εμπού-Λουμπούτ και ξαναχτίστηκε το 1840. Στις 15 Αυγούστου 1858 τη Μονή επισκέφτηκε ο Γάλλος Λεόν Εζέ. Το 1872 ο Θεσσαλονικιός Γεράσιμος Μουσούρος επέτυχε, με τη συναίνεση του Επισκόπου Κίτρους Δωρόθεου, να περιέλθει η Μονή με την περιουσία της, στην απόλυτη διαχείρισή του, με ενοικιαστήριο.

Ο Ιωακείμ, ως Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, προσπάθησε να ελέγξει την κατάσταση της Μονής, μα στην προσπάθεια αυτή ήταν αρνητικοί τόσο ο Επίσκοπος Κίτρους Μελέτιος όσο και ο Ηγούμενος της Μονής Αγίου Διονυσίου του Ολύμπου Δαμασκηνός. Ο Επίσκοπος Κίτρους Μελέτιος εγκατέλειψε κρυφά την Επισκοπή, ενώ ο Ηγούμενος Δαμασκηνός απομακρύνθηκε. Ούτε ο διαδεχθείς τον Μελέτιο Επίσκοπος Κίτρους Νικόλαος Λούσης πρόλαβε να διευθετήσει τα της Μονής, γιατί ηγηθείς της επανάστασης του Ολύμπου-Πιερίας του 1878, μετά την αποτυχία της κατέφυγε στην ελεύθερη Ελλάδα. Ο Επίσκοπος Κίτρους Ιωαννίκιος (1878-1885) ενδιαφέρθηκε να απαλλάξει τη Μονή από το απεχθές καθεστώς, κατέλαβε αυτήν και

εγκαθίδρυσε Ηγούμενο το Δαβίδ. Όμως, ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γρηγόριος Καλλίδης επέδειξε κατανόηση στις διεκδικήσεις της οικογένειας Μουσούρου και επέτυχε να σταλεί ο Ιωαννίκιος υπερόριος. Αργότερα, με τις ενέργειες του Επισκόπου Κίτρους Παρθενίου Βαρδάκα (1904-1934) και τη σύσταση της Πατριαρχικής Μοναστηριακής Επιτροπής ο Ιωακείμ προήγαγε, στη δεύτερη πατριαρχία του, την ενοριακή αυτή Μονή σε Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή, το Δεκέμβριο του 1905. Το σχετικό σιγίλιο υπογράφηκε στις αρχές του Ιανουαρίου 1906.

Η Ορθόδοξη Χριστιανική Κοινότητα Θεσσαλονίκης την εποχή που ο Ιωακείμ Γ' ήταν Μητροπολίτης της πόλης (1874-78)

Ευάγγελος Χεκίμογλου

Η παρουσία του Ιωακείμ στο Μητροπολιτικό Θρόνο της Θεσσαλονίκης συνδέθηκε με την αντιμετώπιση μεγάλων προβλημάτων στη λειτουργία της Ορθόδοξης Χριστιανικής Κοινότητας της πόλης. Προκειμένου να εξασφαλίσει μεγαλύτερα έσοδα για τη λειτουργία των σχολικών μηχανισμών ο Ιωακείμ ανέλαβε την πρωτοβουλία να κλείσει τις εκκλησίες των φτωχών ενοριών του Ιπποδρομίου. Στόχος του ήταν ταυτοχρόνως να μειωθούν οι δαπάνες και να αυξηθούν οι εισπράξεις στα παγκάρια των υπολοίπων, ώστε να αυξηθεί το περὶ σσευμα και να ενισχυθούν τα οικονομικά των σχολείων. Το σχέδιο αυτό, υιοθετήθηκε από τη διοίκηση της κοινότητας, αλλά προσέκρουσε στην έντονη αντίδραση των θιγομένων ενοριτών και τελικώς δεν εφαρμόστηκε.

Παρά τις δυσχέρειες, ο Ιωακείμ κατόρθωσε να αντιμετωπίσει σε μεγάλο βαθμό το οξύ στεγαστικό πρόβλημα των κοινοτικών σχολείων, με την απόκτηση νέων κτιρίων και να επιτύχει την επέκταση του οικοπέδου της Μητρόπολης Θεσσαλονίκης, όπου και ο μητροπολιτικός ναός, την ίδια εποχή που επεκτάθηκε η παραλιακή ζώνη της Θεσσαλονίκης με έμπληση της θάλασσας.

Άλλο ζήτημα που αντιμετώπισε ο Ιωακείμ στη Θεσσαλονίκη ήταν η δυσχέρεια εφαρμογής των «Εθνικών Κανονισμών», σε ό,τι αφορούσε την αρχιερατική χορηγία. Επίσης, επί αρχιερατείας Ιωακείμ ανέκυψαν δύο σοβαρότατα ζητήματα που συνδέονταν με τα συμφέροντα της Χριστιανικής Κοινότητας: η σφαγή των προξένων (1876)

και η επαπειλούμενη σιδηροδρομική σύνδεση μεταξύ ελληνικού και οθωμανικού κράτους.

Τέλος, η ανακοίνωση εξετάζει το σύστημα διοίκησης της Ορθόδοξης Κοινότητας επί Ιωακείμ, που κατά τα φαινόμενα υπήρξε διαφορετικό από τα προηγούμενα και τα επόμενα συστήματα.

**Η συμβολή του Ιωακείμ ως Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης
στην ίδρυση του πρώτου νεκροταφείου της Ελληνικής
Ορθόδοξης Κοινότητας της πόλης από τη Φιλόπτωχο
Αδελφότητα Ανδρών Θεσσαλονίκης**

Θεόδωρος Ι. Δαρδαβέσης

Στα πλαίσια της προσπάθειας εκσυγχρονισμού των δομών και των υποδομών του Οθωμανικού κράτους, η οποία δρομολογήθηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, θεσπίστηκε νόμος με περιεχόμενο την ίδρυση και λειτουργία νεκροταφείων. Ο συγκεκριμένος νόμος, ο οποίος κοινοποιήθηκε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο σε όλες τις Μητροπόλεις της δικαιοδοσίας του, προέβλεπε την επιλογή χώρων, εγκεκριμένων από τις αρχές, προς αποκλειστική χρήση για ταφή νεκρών.

Την περίοδο εκείνη αγλάιζε τη Θεσσαλονίκη με την παρουσία του, ως Μητροπολίτης, ο Ιωακείμ, ο μετέπειτα Οικουμενικός Πατριάρχης, ο οποίος με αποφασιστικότητα κινητοποίησε την Ελληνική Κοινότητα της πόλης για την ίδρυση ενός σύγχρονου νεκροταφείου. Ο Ιωακείμ, έχοντας επίγνωση της πολυπλοκότητας, της ευθύνης και του μεγάλου κόστους μιας τέτοιας προσπάθειας, είχε την έμπνευση να αποταθεί στη «Φιλόπτωχο Αδελφότητα Ανδρών Θεσσαλονίκης - Φ.Α.Α.Θ.» και να ζητήσει από το Διοικητικό της Συμβούλιο την ανάληψη του όλου έργου.

Στις 24 Απριλίου 1875 η Ελληνική Ορθόδοξη Κοινότητα Θεσσαλονίκης προχώρησε σε σύναψη σχετικής σύμβασης με τη Φ.Α.Α.Θ., η οποία επικυρώθηκε από τον Μητροπολίτη Ιωακείμ και καταχωρήθηκε στα Αρχεία της Μητρόπολης με τον αριθμό 653. Με τον τρόπο

αυτό δρομολογήθηκε η δημιουργία του νεκροταφείου της Ευαγγελίστριας, η λειτουργία του οποίου με ευθύνη της Φ.Α.Α.Θ. προσέδωσε κύρος στην Ελληνική Κοινότητα της πόλης και πόρους στην Αδελφότητα, τους οποίους χρησιμοποίησε ορθολογικά για την ανακούφιση αναξιοπαθόντων ομογενών και για την στήριξη του Μακεδονικού αγώνα.

**Οικουμενισμός και εθνικισμός:
Από την πρώτη στη δεύτερη Πατριαρχία του Ιωακείμ Γ'**

Δημήτριος Σταματόπουλος

Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως κατά τον 19ο αιώνα ήταν πάντα αναγκασμένο να ισορροπεί μεταξύ τριών πόλων ισχύος: της Υψηλής Πύλης, από την οποία αντλούσε και τη νομιμότητά του, της Ρωσίας, η οποία τουλάχιστον μέχρι τον Κριμαϊκό Πόλεμο είχε θέσει τους ορθόδοξους της Οθωμανικής αυτοκρατορίας υπό την προστασία της και του ελληνικού κράτους, από τη στιγμή της ίδρυσής του και λόγω των αλυτρωτικών επιδιώξεών του.

Ο οικουμενιστικός προσανατολισμός του οφειλόταν στην εξάρτησή του από τις δύο πρώτες και τις σχέσεις που ανέπτυσαν μεταξύ τους (οι περίοδοι κρίσης μεταξύ Πύλης και Ρωσίας είχαν πάντα άμεσο αντίκτυπο στις εσωτερικές ισορροπίες του Πατριαρχείου), ενώ η εθνικιστική ανάγνωση του «ρωμείκου» πολιτισμικού του χαρακτήρα στο τρίτο, ιδιαίτερα μετά τη ρομαντική ανασύνταξη της δεκαετίας του 1850. Είναι όμως διαφορετικός, αυτό τουλάχιστον μπορούμε εμείς να παρατηρήσουμε *a posteriori*, ο τύπος «οικουμενισμού» που αντιστοιχεί σε μία στρατηγική επιλογή σύμπλευσης με τον ρωσικό παράγοντα και αναπαραγωγής της επιρροής του Πατριαρχείου σε πανορθόδοξο επίπεδο, από έναν αντίστοιχο τύπο «οικουμενισμού» που αντιστοιχεί στη στρατηγική επιλογή προοδευτικής ενσωμάτωσης του μιλλέτ στην εκμοντερνιστική διαδικασία που προώθησαν οι μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ μέσα στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

Με βάση τα προαναφερθέντα, γίνεται προσπάθεια διερεύνησης των απαντήσεων που έδωσε ο Ιωακείμ Γ' και η κληρικολαϊκή ομάδα στην οποία ανήκε στο σύνθετο πρόβλημα της αντιφατικότητας των δύο «οικουμενισμών», αλλά της ανάδυσης του εθνικισμού ως κυρίαρχης ιδεολογίας του 19ου αιώνα. Ιδιαίτερα επισημαίνεται η σύγκριση του ιδεολογικού στίγματος των δύο πατριαρχειών του Ιωακείμ Γ' (1878-84, 1901-12), και αποπειράται η απάντηση στο εάν πράγματι η δεύτερη πατριαρχεία του μπορεί να θεωρηθεί ως μια εγκατάλειψη των παλαιών οικουμενιστικών οραμάτων και προσχώρηση στην εθνοκεντρική λογική.

**Η αλληλογραφία του από Θεσσαλονίκης Οικουμενικού
Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' με τους Μητροπολίτες Θεσσαλονίκης.
Στοιχεία από τη δράση και την ιδεολογία του Ιωακείμ,
κατά τη δεύτερη Πατριαρχική του θητεία (1901-1912)**

Ιάκωβος Μιχαηλίδης, Θεοδόσης Τσιρώνης

Ο από Θεσσαλονίκης Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ ο Γ', διατήρησε σε όλη τη διάρκεια της δεύτερης πατριαρχικής του θητείας αλληλογραφία με τους Μητροπολίτες Θεσσαλονίκης Αθανάσιο Β' Μεγακλή (-1903), Αλέξανδρο Β' Ρηγόπουλο (1903-1910) και Ιωακείμ Δ' Σγουρό (1910-1912). Ως Πατριάρχης, ο Ιωακείμ υπήρξε γνώστης των προβλημάτων και ιδιαιτεροτήτων της Μητρόπολης, αλλά και της Επαρχίας Θεσσαλονίκης, εξαιτίας της προγενέστερης ποιμαντικής θητείας του στην περιοχή. Η δε προσωπική σχέση που ανέπτυξαν οι Θεσσαλονικείς μαζί του, διατηρήθηκε ως το τέλος του βίου του και εκφράσθηκε με διάφορες αφορμές.

Η αλληλογραφία του με τους Μητροπολίτες της Θεσσαλονίκης αναδεικνύει το εύρος των θεμάτων που απασχολούσαν τις δύο πλευρές, ιδιαίτερα κατά την πρώτη δεκαετία του εικοστού αιώνα. Την περίοδο αυτή, εντάθηκαν οι εθνοτικοί ανταγωνισμοί στη Μακεδονία και σημειώθηκαν σημαντικές πολιτικές εξελίξεις στην οθωμανική αυτοκρατορία, όπως ήταν η έκρηξη του κινήματος των Νεοτούρκων, η ανακήρυξη του Συντάγματος και η διενέργεια βουλευτικών εκλογών. Τα γεγονότα αυτά ενέτειναν ακόμα περισσότερο τη μέριμνά του για την διασφάλιση των δικαιωμάτων του ελληνορθόδοξου ποιμνίου απέναντι στις επιβουλές των σχισματικών και των προπαγανδιστών των διαφόρων εθνικιστικών ιδεολογιών, που δια-

σπούσαν την ενότητα των πιστών. Συνεχές ήταν, επίσης, το ενδιαφέρον του σχετικά με τη μόρφωση και την κατοχύρωση των περιουσιών των Ελλήνων της Θεσσαλονίκης, αλλά και την ειρηνική συνύπαρξη των ελληνορθόδοξων με τους Ισραηλίτες και Μωαμεθανούς συμπολίτες τους.

Η εισήγηση αξιοποιεί ένα μέρος μόνο του αδημοσίευτου αρχείου υλικού που βρίσκεται στο Ιστορικό Αρχείο της Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης και περιλαμβάνει τις εγκυκλίους του Πατριάρχη Ιωακείμ, τα σημειώματά του, την προσωπική του αλληλογραφία, αλλά και τα Πρακτικά της Δημογεροντίας και της Ορθόδοξης Κοινότητας της Θεσσαλονίκης.

**Πατριάρχης Ιωακείμ Γ'. Η ορθόδοξη οικουμένη
στην εποχή των εθνικισμών**

Σία Αναγνωστοπούλου

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα - αρχές 20^{ου}, ο εθνικισμός έχει ήδη διεισδύσει και εμπεδωθεί στα Βαλκάνια. Από την άλλη μεριά το οθωμανικό κράτος αδυνατεί πλέον να διασφαλίσει την ακεραιότητα του εδάφους του, ενώ η πανισλαμιστική πολιτική του Αμπντούλ Χαμίντ Γ' αλλοιώνει τον χαρακτήρα των μεταρρυθμίσεων του Τανζιμάτ. Σε αυτό το περιβάλλον μετάβασης, το οποίο ενισχύει ο μεγαλοϊδεατισμός των βαλκανικών κρατών και το οξύνει η ιμπεριαλιστική πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων, το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως καλείται να αντιμετωπίσει μια ιδιαίτερα πολύπλοκη κατάσταση.

Στην ανακοίνωσή μου θα προσπαθήσω να διερευνήσω την πολιτική ενός από τους σημαντικότερους Πατριάρχες - του Ιωακείμ Γ' - έτσι όπως αυτή η πολιτική διαμορφώνεται σε αυτή την κρίσιμη φάση μετάβασης. Το πρώτο ερώτημα, στο οποίο θα προσπαθήσω να απαντήσω, αφορά στο περιεχόμενο της οικουμενικής πολιτικής που αναπτύσσει το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως εκείνη την περίοδο. Το δεύτερο αφορά στην εξέταση της οικουμενικής πολιτικής σε σχέση με τρεις παράγοντες: **α)** τον πανισλαμισμό του σουλτάνου, **β)** τη Μεγάλη Ιδέα του ελληνικού κράτους, και **γ)** την πίεση των λαϊκών του μιλλέτ των Ρωμιών, οι οποίοι διεκδικούν τη συμμετοχή τους στην εξουσία του μιλλέτ των Ρωμιών.

**Επιστολές και εγκύκλιοι του Οικουμενικού Πατριάρχη
Ιωακείμ Γ' για την παιδεία του Γένους
κατά την πρώτη πατριαρχία (1878-1884)**

Αθανάσιος Σωτ. Τζιερτζής

Αναδιφώντας σε εγκυκλίους και επιστολές Πατριαρχικών Κωδίκων της πρώτης Πατριαρχίας του Ιωακείμ Γ', ξεχωριστή ενότητα αποτελούν οι αναφερόμενες στην εκκλησιαστική εκπαίδευση της εποχής. Στα ζητήματα που αφορούν στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης συγκαταλέγονται η αντιμετώπιση των οικονομικών αναγκών με την απότιση οφειλών (χαρακτηριστική η αλληλογραφία με τον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Καλλίνικο για χρέη του ίδιου και των επισκόπων του, αλλά και για αποφάσεις της Επαρχιακής Συνόδου αντιτιθέμενες σε επιλογές του Πατριαρχείου), η απόδοση μέρους της περιουσίας του μακαριστού Βεροίας Βενεδίκτου, η αναδιοργάνωση και οι μεταρρυθμίσεις του 1881, η εκ βάθρων επισκευή του κτηρίου με υποχρεωτική εφάπαξ συνδρομή αρχιερέων και μονών και η υπόσχεση ετήσιας προσφοράς της ελληνικής Κυβερνήσεως, ως αντιστάθμισμα στην προσάρτηση περιοχών Ηπείρου και Θεσσαλίας.

Λόγω έλλειψης ενοριακού μορφωμένου κλήρου κρίθηκε αναγκαία η ανασύσταση της Κεντρικής Ιερατικής Σχολής στη Χάλκη και η μετεγκατάστασή της σε κτήριο δωρεά του Λεωνίδα, υιού του μεγάλου ευεργέτη Γεωργίου, Ζαρίφη (κτήτορα ομού με τη Μονή Βατοπαιδίου της επιβλητικής Μεγάλης του Γένους Σχολής). Εκτός από την ιδρυτική εκδίδεται εγκύκλιος προς τους χριστιανούς της Βλαχίας, Σερβίας και Ρωσίας με σκοπό τη συλλογή συνδρομών από τον Αμφιπόλεως Ιάκωβο, αποφασίζεται η προσάρτηση της Μονής Κλη-

μάδων παρά τις αντιδράσεις όμορων χωρίων, ενώ καταγράφεται η αντικατάσταση της εφορίας και η συνδρομή της Συνόδου της Ρωσικής Εκκλησίας και Κυβερνήσεως.

Η μέριμνα του Ιωακείμ για τις συμπορευόμενες Σχολές καταδεικνύεται και από την εξ ημισείας διάθεση μερίσματος μετοχών, την αναδιοργάνωση και τακτοποίηση του κοινού γραφείου και των ταμείων τους, και την απόφαση διενέργειας των συνεδριάσεων των εφοριών τους στο παλαιό οικοδόμημα της Μεγάλης του Γένους Σχολής. Η προσφορά περιφερειακών Ιερατικών Σχολών αναγνωρίζεται με χάρισμα χρέους της Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών προς τη Θεολογική Σχολή, ενώ εγκρίνεται η απόφαση της Καππαδοκικής Αδελφότητας για ανασύσταση Ιερατικής Σχολής στη Μονή Τιμίου Προδρόμου Καισαρείας με την αξιοποίηση κληροδοτήματος του ομογενούς Θεόδωρου Ροδοκανάκη σε συνεργασία με τον οικείο Μητροπολίτη Ιωάννη.

Σε άλλες επιστολές, τέλος, ο Ιωακείμ αναφέρεται στη θρησκευτική ηθική της σπουδάζουσας νεολαίας, τη σημασία της διδασκαλίας των ιερών μαθημάτων, την έγκριση βιβλίων και την επιλογή κατάλληλων διδασκάλων με τη σύσταση Κεντρικής Εκπαιδευτικής Επιτροπής, και την εκπαίδευση ιερέων με την απαραίτητη εκκλησιαστική μόρφωση αναλόγως προς την ιερατική τους θέση.

**Εγκύκλιος του Πατριάρχου Ιωακείμ του 1911 προς τον κλήρο
της Μικράς Ασίας σχετικά με το γλωσσικό ζήτημα**

Ευθύμιος Σουλογιάννης

Το γλωσσικό ζήτημα στην Ελλάδα, κατά τη νεότερη εποχή, απασχόλησε και το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Ενδεικτικό στοιχείο του ενδιαφέροντός του αποτελεί μια σημαντική εγκύκλιος του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ του Γ', η οποία εξαπελύθη το έτος 1911, σημαντικό για τον ελληνισμό της Πόλης και τις σχέσεις του με το τουρκικό κράτος.

Μετά από μια σύντομη περιδιάβαση σχετικά με τη διαφορά καθαιρεουσιάνων και δημοτικιστών στην Ελλαδική ζωή, γίνεται λόγος στο περιοδικό της Σμύρνης «Ανατολή» ως προς την παρουσία του Γλωσσολόγου Καθηγητή Γ. Χατζηδάκη στην Ευαγγελική Σχολή Σμύρνης. Με αφορμή το γεγονός της επίσκεψης αυτής, ο Καθηγητής της Σχολής Άγγελος Σημηριώτης δημοσιεύει σχετικό άρθρο στο ως άνω περιοδικό και παραθέτει ολόκληρο το κείμενο της εγκυκλίου του Πατριάρχη Ιωακείμ Γ'.

Το κείμενο της εγκυκλίου, που αποτελεί τον κορμό της ανακοίνωσης, αναφέρεται, όπως ήταν φυσικό, στο Γένος και με οξείς χαρακτηρισμούς στη «βεβήλωση» της εκκλησιαστικής γλώσσας από τους δημοτικιστές, τέλος δε προτρέπει τους αρμόδιους να λάβουν μέτρα και να προφυλάξουν τη γλώσσα από τους «μαλλιαρούς». Επικρίνει, επίσης, τη «βέβηλη και απόβλητη» μετάφραση του Ευαγγελίου από τον Αλέξανδρο Πάλλη.

Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ Γ' και η εκπαίδευση του Γένους

Σιδηρούλα Καραστεργίου - Ζιώγου, Βασίλειος Φούκας

Βασική επιδίωξη της εισήγησης αυτής αποτελεί - με βάση την πλούσια σχετική βιβλιογραφία και τη μελέτη πρωτογενών πηγών - η συστηματική παιδαγωγική προσέγγιση και ανάδειξη του πολυδιάστατου εκπαιδευτικού έργου του Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' τόσο στο επίπεδο της εκπαιδευτικής φιλοσοφίας και πολιτικής, όσο και στο επίπεδο της υλοποίησης και των εκπαιδευτικών εφαρμογών.

Σε πρώτο επίπεδο θα γίνει η αποτύπωση της εκπαιδευτικής δραστηριότητας του Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' εξελικτικά με χρονολογική σειρά από τη Βιέννη, στη Βάρνα, τη Θεσσαλονίκη και την Κωνσταντινούπολη.

Σε δεύτερο επίπεδο θα επιχειρηθεί, συγκριτικά με τα δεδομένα της εποχής, ο προσδιορισμός των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της εκπαιδευτικής πολιτικής του Ιωακείμ Γ' στα οποία περιλαμβάνονται:

- Η διάρκεια - το συνεχές - του σχετικού ενδιαφέροντος με όλες τις ιδιότητες (Διάκονος, Μητροπολίτης, Πατριάρχης) και η έκταση ως προς τη γεωγραφία, αφού μεριμνά τόσο για τα σχολεία όλων των τύπων της Πόλης, όσο και για τη συνεχή ανάπτυξη του εκπαιδευτικού δικτύου στις επαρχίες της Οθωμανικής επικράτειας.
- Η μαχητικότητά του στην υποστήριξη των δικαιών της παιδείας του Γένους, σε περιόδους αμφισβήτησης των προνομίων της Εκκλησίας και ιδιαίτερα κρίσιμες για την εκπαίδευση, όπως η περίοδος του Προνομιακού ζητήματος (1882-1884).

- Η ποικιλία των σχετικών δραστηριοτήτων του που εκτείνεται σε όλα τα επίπεδα (προσχολική, σχολική, επαγγελματική, συνεχιζόμενη) και σε όλες τις διαστάσεις της εκπαίδευσης (φιλοσοφία / σκοποί και στόχοι, εποπτεία, δομή, περιεχόμενο, σχολικά βιβλία, σχολικά κτήρια, προγράμματα σπουδών, εκπαίδευση εκπαιδευτικών / ανδρών και γυναικών, υποτροφίες μετεκπαίδευσης).
- Η έντονα φιλόανθρωπος - κοινωνική διάσταση της εκπαιδευτικής του φιλοσοφίας που αναδεικνύεται με την υποστήριξη αδύνατων κοινωνικών ομάδων (Ιωακείμειον Παρθεναγωγείον, Ορφανοτροφεία αρρένων και θηλέων, οικονομικές ενισχύσεις και υποτροφίες).
- Η υιοθέτηση, αποδοχή και υλοποίηση καινοτομικών απόψεων και δράσεων σε σχέση με τα δεδομένα της εποχής.
- Οι απόψεις του για το ρόλο των λαϊκών στα εκπαιδευτικά δρώμενα.
- Οι απόψεις του για τους Φιλεκπαιδευτικούς Συλλόγους και, ειδικότερα, οι σχέσεις του με τον *«Εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο και τον Εν Αθήναις Σύλλογο προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων»*.
- Η συμβολή του στην ίδρυση και λειτουργία της Αδελφότητας *«Αγαπάτε Αλλήλους»*.
- Η συμβολή του στη λειτουργία της Πατριαρχικής Κεντρικής Εκπαιδευτικής Επιτροπής (Π.Κ.Ε.Ε.).
- Η αναγνώριση και η κριτική αποτίμηση του έργου του από φορείς της εκπαίδευσης, εκπαιδευτικούς και τον τύπο της εποχής (ημερήσιο και περιοδικό).

**Ανέκδοτες επιστολές του Πατριάρχη Ιωακείμ Γ'
από τον Μυλοπόταμο**

Αντώνιος - Αιμίλιος Ταχιάος

Αναφέρονται εντελώς άγνωστες, χρονολογημένες και αδημοσίευτες επιστολές, τις οποίες είχε αποστείλει ο Πατριάρχης Ιωακείμ Γ' από τον Μυλοπόταμο του Αγίου Όρους, όπου είχε μεταβεί μετά την απομάκρυνσή του από τον Οικουμενικό Θρόνο το 1884 και παρέμεινε εκεί έως το 1901.

Οι επιστολές αυτές είναι συνολικώς 27 και καλύπτουν την περίοδο από 15 Ιουνίου 1891 έως 14 Οκτωβρίου 1900, ενώ μία από αυτές γράφηκε στις 10 Μαΐου 1910. Υπάρχει και αριθμός και κάποιων άλλων, των οποίων όμως δεν έχει προσδιοριστεί ακόμη ο χρόνος γραφής τους, χρειάζονται δε επίσης ταξινόμηση. Πολλές από τις επιστολές αυτές του Πατριάρχου είχαν αποδέκτη τον εκ μητρός του ανεψιό Απόστολο Στυλιανίδη, τον οποίο ο Ιωακείμ είχε υπό την προστασία του.

Ιωακείμ Γ' και Άγιον Όρος. Η ανέκδοτος αλληλογραφία του με την Ιεράν Μονήν Ιβήρων

Μοναχός Μάξιμος Ιβηρίτης (Νικολόπουλος)

Ο πρόμαχος της Ορθοδοξίας Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ ο Γ' ανήλθεν από Θεσσαλονίκης εις τον Οικουμενικόν θρόνον τον Οκτώβριον του 1878. Η αντίθεσις του όμως εις τον περιορισμόν των προνομίων της Εκκλησίας, τον οποίον προώθει η Οθωμανική Κυβέρνησις, καθώς και άλλαι εσωτερικαί αντιδράσεις, τας οποίας συνήντησε κατά την επιτέλεισιν του έργου του, τον ωδήγησαν εις παραίτησιν τον Μάρτιον του 1884. Το 1887 ο Ιωακείμ απεσύρθη επί τρίμηνον περίπου εις την Ι. Μονήν Ιβήρων (από 26 Μαΐου μέχρι 16 Σεπτεμβρίου), προσπαθών να καθορίση εξ ιδίας μελέτης το ζήτημα της κατά το δυνατόν προσφορωτέρας εγκαταστάσεώς του. Συμφώνως με την παράδοσιν των Ιβηριτών πατέρων, ο διάσημος ούτος Πατριάρχης διεκρίνετο δια την απλότητα, την ταπείνωσιν και το φιλακόλουθον του χαρακτήρος του. Λέγεται δε, ότι κατά την εις την Μονήν εγκαταβίωσίν του, εζήτησεν ως διακόνημα (υπηρεσίαν) την καθαριότητα της Μονής, πράγμα το οποίον δεν απεδέχθησαν οι Ιβηρίται. Κατά την 12ετή πάλιν εγκαταβίωσίν του εις το εγγύς της Ι. Μονής Ιβήρων Λαυριωτικόν Κελλίον - Κάθισμα του Μυλοποτάμου, προσήρχετο πολλάκις δι' εκκλησιασμόν εις την Μονήν, κυρίως κατά τας μεγάλας εορτάς ή ενίοτε και Κυριακάς. Συνήθως τον εύρισκεν ο πορτάρης αναμένοντα έξωθεν της κεντρικής πύλης της Μονής, προτού ανοίξη αυτή δια τους εκτός Μάνδρας διαμένοντας.

Ο Ιωακείμ εγκατέλειψε το Άγιον Όρος τον Ιούνιον του 1901 μετά την επανεκλογήν του εις τον Πατριαρχικόν θρόνον της Κωνστα-

ντινουπόλεως, τον οποίον και εποίμανεν ακολούθως μέχρι της 13 Νοεμβρίου 1912, ότε και ανεπαύθη εν Κυρίω. Η εν Αγίω Όρει πολυετής παραμονή του υπήρξεν ασφαλώς καθοριστική και δια την από κοινού αντιμετώπισιν του εθνικού ζητήματος της Μακεδονίας. Συνειργάζετο προς τούτο μυστικώς με Αγιορείτας Μακεδονομάχους Μοναχούς (Ιωακείμ Ιβηρίτην, Χρυσόστομον Λαυριώτην κ.ά.), καθώς και με οπλαρχηγούς του Μακεδονικού Αγώνος, ιδία τον καπετάν Γεώργιον Γιαγλήν. Ο κλεινός ούτος Πατριάρχης αφήκε δια πολλών λόγων τε και έργων ανεξίτηλον την σφραγίδα του εις την Αγιώνυμον Μοναχικήν Πολιτείαν του Άθωνος. Τεκμήριον τούτου αποτελεί και η πλουσία ανέκδοτος αλληλογραφία του μετά της συγγενούς Ιεράς Μονής Ιβήρων, δια την οποίαν θα αναφερθώμεν εκτενώς εις την σχετικήν εισήγησίν μας.

**Ιωακείμ Γ' ο από Θεσσαλονίκης δις Οικουμενικός Πατριάρχης
και το νομοκανονικό του έργο**

Γεώργιος Π. Νάκος

Οι Κανονικές Διατάξεις, ως μία των άμεσων πηγών του θετικού Δικαίου του Οικουμενικού Πατριαρχείου, άλλως του λεγόμενου «Πατριαρχικού Δικαίου», κατά την Τουρκοκρατία, αποτέλεσαν την ουσιαστική βάση του εν γένει νομοθετικού έργου του Πατριαρχείου ως «διοικούσας» Εκκλησίας, την περίοδο αυτή λειτουργίας του μεταβυζαντινού δικαίου, καλύπτοντας ποικιλία θεμάτων: **α)** είτε με την αποκλειστική τους μορφή αναφερόμενη ιδιαίτερα στη θέσπιση «νέων» διατάξεων, **β)** είτε με τη συνήθη στην τότε «πρακτική» συμπληρωματική τους ερμηνευτική εφαρμογή, παράλληλα με τα χρησιμοποιούμενα νομικά εγχειρίδια και τα ποικίλα νομοκανονικά έργα, **γ)** είτε με την ειδικότερη μορφή των «αποκρίσεων» ή «γνωμοδοτήσεων», κυρίως σε επίμαχα ή δυσνότητα χωρία των βυζαντινών πηγών, αλλά και με την παροχή ερμηνευτικών «λύσεων» σε υπαρκτά δικαιοκά προβλήματα ή «ζωντανές» δικαστικές υποθέσεις.

Στη βάση αυτή μετά από ενδελεχή έρευνα εντοπίστηκε σειρά Κανονικών Διατάξεων προερχόμενων από τον Τιμώμενο Οικουμενικό Πατριάρχη Ιωακείμ τον Γ' τον Μεγαλοπρεπή, εντασσόμενων χρονικά και στις δύο Πατριαρχείες του, αναφερόμενων σε ποικίλα νομοκανονικά θέματα, προβλήματα δεοντολογίας και άλλες νομικές καταστάσεις, το αξιολογικό περιεχόμενο των οποίων προσδιορίζει τη σημασία που προσέδιδε ο Ιωακείμ ο Γ', όχι μόνο στην επισήμανση θεμάτων χρηζόντων δικαιοκής «θεραπείας», αλλά στην ουσιαστική αντιμετώπιση των αναφωμένων νομοκανονικών και λοιπών

συναφών προβλημάτων, στην επίλυση των οποίων οδηγούσαν οι εκδιδόμενες ad hoc Κανονικές του Διατάξεις.

Η θεματολογία των Κανονικών αυτών Διατάξεων εξειδικεύονταν ιδιαίτερα: **α)** στην οριοθέτηση των προϋποθέσεων συνάψεως και διαλύσεως γάμων, **β)** στην προσοχή της βεβαιώσεως της υφιστάμενης αγαμίας στις περιπτώσεις συνάψεως συνοικεσίων μεταξύ ξένων, **γ)** στον τρόπο εξασφάλισης των λόγω προικός διδομένων ακινήτων, **δ)** στον τρόπο παροχής εγγυητικών αδειών γάμου, **ε)** στη σύνταξη συμβολαιογραφικών εγγράφων, **στ)** στη διαδικασία διαβίβασεως των αιτημάτων προς τις οθωμανικές αρχές για ανέγερση ναού διά του Οικουμενικού Πατριαρχείου, **ζ)** στον τρόπο ενοικιάσεως εκκλησιαστικών κτημάτων, **η)** στα όρια της δικαιοδοσίας των εφοροεπιτρόπων κατά τη διαχείριση της κινητής και ακίνητης περιουσίας των εκκλησιών και σχολών, **θ)** στην τήρηση της διαδικασίας συνάψεως δανείων από τις ιερές μονές, **ι)** στην τήρηση του οθωμανικού νόμου περί χαρτοσήμου στα συντασσόμενα και επικυρούμενα από τις μητροπόλεις και επισκοπές έγγραφα, **ια)** στη λήψη δικαιωμάτων χαρτοσήμου από τις εκδιδόμενες άδειες γάμου, **ιβ)** στη γενικότερη τήρηση της απαγορεύσεως εγγυήσεως και μαρτυρίας των κληρικών, **ιγ)** στην τήρηση ειρηνικής διαβιώσεως μετά των συνοίκων εθνών, **ιδ)** στην τήρηση από τα κληρικά μέλη του Πατριαρχείου και τους λοιπούς χριστιανούς του οθωμανικού κανονισμού για τις ενταφιάσεις κυρίως στην Κωνσταντινούπολη, **ιε)** στη σύσταση πρωτόδικων εκκλησιαστικών δικαστηρίων και εφετείων, κ.ά. διατάξεις, εγκυκλίους, κ.λπ., ακόμη και για τυπικά ελάχιστονα θέματα, αποδεικτικά της ουσιαστικής πολιτικής, που αποδεικνύει όντως την έκταση της δημιουργικής πολιτικής του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ του Γ'.

**Ανάμεσα στην οικουμενική πολιτική και το εθνικό συμφέρον.
Ο Ιωακείμ και το ζήτημα της άρσης του βουλγαρικού σχίσματος**

Σπυρίδων Σφέτας

Το ζήτημα της άρσης του βουλγαρικού σχίσματος τέθηκε επιτακτικά από τον Ιωακείμ Γ' το 1883, κατά την πρώτη Πατριαρχία, ως αντανάκλαση του προνομιακού ζητήματος. Ο Ιωακείμ Γ' εξέταζε δύο περιπτώσεις για την επίλυση του βουλγαρικού εκκλησιαστικού ζητήματος: **α)** ή επίσημη αναγνώριση του σχίσματος από την Οθωμανική Αυτοκρατορία ή **β)** άρση του σχίσματος υπό τον όρο της απέλασης του Εξάρχου από την Κωνσταντινούπολη και του περιορισμού της δικαιοδοσίας του στη βουλγαρική ηγεμονία. Η Μακεδονία θα παρέμενε στη δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου και στα βόρεια διαμερίσματα θα εκλέγονταν Βούλγαροι αρχιερείς. Η πρώτη λύση απορρίφθηκε από την Υψηλή Πύλη και η δεύτερη από τον Έξαρχο. Κατά τη δεύτερη Πατριαρχία δεν υπήρχαν πλέον ευνοϊκές συνθήκες για την άρση του βουλγαρικού σχίσματος. Ο Έξαρχος είχε 7 μητροπολίτες στη Μακεδονία, τους οποίους δεν θα θυσίαζε, ενώ διαμεσολαβητική προσπάθεια της Ρωσίας το 1896 για την άρση του σχίσματος είχε αποτύχει. Έτσι, ο Ιωακείμ Γ' ακολούθησε μια κατά βάση εθνική πολιτική, μη δικαιώνοντας τους φόβους της Αθήνας το 1901, ότι η επανεκλογή του Ιωακείμ Γ' θα ήταν επιζήμια για τα ελληνικά συμφέροντα.

Ο Ιωακείμ Γ' ο Μεγαλοπρεπής και η Αδελφότητα των Ελλήνων της Βενετίας

Αθανάσιος Ε. Καραθανάσης

Τον Φεβρουάριο του 1902 ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ ο Γ' ζήτησε από την ιστορική Αδελφότητα των Ελλήνων της Βενετίας να εξετάσει το ενδεχόμενον ιδρύσεως Θεολογικού Φροντιστηρίου σε χώρους ιδιοκτησίας της, προκειμένου να συνεχίσουν σ' αυτό επί τριετία μεταπτυχιακές σπουδές πέντε – έξη εκ των αρίστων διπλωματούχων της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης. Οι εν λόγω διπλωματούχοι, κατά την πρόταση του Ιωακείμ προς την Αδελφότητα, θα διδάσκονταν από δύο καθηγητές, έναν ορθόδοξο και ένα ετερόδοξο, θέματα προς τελειοποίηση των γνώσεών τους στην θεολογική επιστήμη. Ο Ιωακείμ γνώριζε ασφαλώς την πολύ καλή οικονομική κατάσταση της Αδελφότητας, η οποία κατ' εκείνη την περίοδο είχε βελτιωθεί ικανοποιητικώς μετά από τις πολλές περιπέτειες που είχε γνωρίσει την προηγούμενη εκατονταετία, αλλά παραλλήλως επιθυμούσε να εξασφαλίσει και οικονομικά οφέλη για το Πατριαρχείο και την αποφυγή ποικίλων στερήσεων και κακουχιών στις οποίες υποβάλλονται οι πτυχιούχοι της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, που σπουδάζουν στην Ρωσσία και στην Ευρώπη.

Επρόκειτο για μία ενδιαφέρουσα πρόταση, της οποίας το βάρος δεν μπόρεσε να αναλάβει η Αδελφότητα, η οποία απήντησε αρνητικώς, με τον Πρόεδρό της Λεωνίδα Γιαννιώτη, την 10^η Μαΐου 1902, εκφράζοντας την ελπίδα να αναλάβει την πραγματοποίηση του σχεδίου αυτού του Ιωακείμ κάποιος από τους ομογενείς της Βενετίας.

**Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ Γ'
και η ρουμανική προπαγάνδα**

Μιχαήλ Τρίτος

Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ ο Γ', ο οποίος είλκε την καταγωγή του από το βλαχόφωνο Κρούσοβο της Άνω Μακεδονίας και ομιλούσε το βλαχικό ιδίωμα, πρωτοστάτησε στον αγώνα εναντίον της ρουμανικής προπαγάνδας, η οποία με ανέντιμες μεθόδους προσπάθησε να αλώσει την ελληνική εθνική συνείδηση των Βλάχων της Βαλκανικής.

Συγκεκριμένα, εξαπέλυσε τέσσερις ιστορικές εγκυκλίους προς τους Αρχιερείς και τους χριστιανούς της Μακεδονίας και Ηπείρου σχετικές με τη στάση που πρέπει να κρατήσουν στο Κουτσοβλαχικό Ζήτημα. Επίσης, ένα Πατριαρχικό Τακρίριο προς τον Υπουργό Δικαιοσύνης και Θρησκευμάτων Αβδουρραχμάν και ένα υπόμνημα προς τους πρεσβευτές Αυστρίας, Ρωσίας, Αγγλίας, Γερμανίας, Γαλλίας και Ιταλίας, τους οποίους ενημερώνει «περί των εν Μακεδονία, αξιώσεων της ρουμανικής κυβερνήσεως».

Σε όλες τις επιστολές του υπεραμύνεται της ελληνικότητας των Βλάχων της Βαλκανικής και αποκλείει κάθε σκέψη εισαγωγής της ρουμανικής γλώσσας στη λατρεία σε περιοχές, που κατοικούνται από Βλάχους.

**Η Εκκλησία της Αλεξανδρείας και η υποψηφιότητα του πρώην
Κωνσταντινουπόλεως Ιωακείμ Γ' για τον Πατριαρχικό θρόνο.
Εκκλησιαστική και πολιτική διάσταση**

Ιωάννης Θ. Μπάκας

Στο μεταίχμιο του 19^{ου} με τον 20^ο αιώνα, η Ορθόδοξη Εκκλησία συνταραζόταν από μεγάλα ζητήματα, όπως το Βουλγαρικό, το Αντιοχικό, το Παλαιστινιακό, το Κυπριακό, συνέπεια τα περισσότερα των ανακατατάξεων, των εθνικών ανταγωνισμών στο χώρο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής. Ανάμεσα σε αυτά προκλήθηκε και το ζήτημα της διαδοχής στην Εκκλησία της Αλεξανδρείας, μετά το θάνατο, το 1899, του Πατριάρχη Αλεξανδρείας και πρώην Κωνσταντινουπόλεως Σωφρονίου.

Η αναστάτωση που είχε προκληθεί στα υπόλοιπα πρεσβυγενή Πατριαρχεία, λόγω των προαναφερθέντων ζητημάτων και η αναδιοργάνωση του ελληνισμού της Αιγύπτου, ως κορυφαίου κέντρου της ελληνικής διασποράς, οδήγησαν την πολιτική του ελληνικού Βασιλείου, αλλά και εθνικών κύκλων στην Αθήνα, να στρέψουν το ενδιαφέρον τους προς την Εκκλησία της Αλεξανδρείας. Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αιγύπτου έπρεπε να οργανωθεί με βάση τα νέα δεδομένα, την παρουσία δηλαδή μιας ισχυρής αριθμητικά και οικονομικά ελληνικής παροικίας στην Αίγυπτο, ως ένα ισχυρό εθνικό κέντρο εκτός Ελλάδος. Το κέντρο αυτό θα αποτελούσε το ανάχωμα σε κάθε προσπάθεια και ενέργεια, σε βάρος του ελληνισμού στη Μέση Ανατολή, κυρίως κατά των ρωσικών πολιτικών και εκκλησιαστικών ενεργειών στον ίδιο γεωγραφικό χώρο, θα συσπείρωνε τον ελληνισμό

και θα οδηγούσε σε διάσωση των ιστορικών ελληνικών δικαίων στην ευρύτερη περιοχή.

Η ανάμειξη του ονόματος του πρώην Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ιωακείμ Γ', στην πατριαρχική εκλογή του 1899-1900, στην Αλεξάνδρεια, ως υποψήφιου για τον πατριαρχικό της Θρόνο, είχε να κάνει από τη μία με τον παραπάνω εθνικό οραματισμό και από την άλλη με την απομάκρυνσή του από το περιβάλλον της Κωνσταντινούπολης στο οποίο κυριαρχούσε, ακόμη και ως πρώην Πατριάρχης, ελέγχοντας μεγάλο αριθμό αρχιερέων, επηρεάζοντας πολιτικές και καταστάσεις. Η ισχυρή προσωπικότητα του Ιωακείμ Γ', η εμπειρία του στα εκκλησιαστικά και πολιτικά πράγματα της περιοχής, το ενδιαφέρον του για τον εκτός συνόρων Ελληνισμό και η αποφασιστικότητά του στην αντιμετώπιση των μεγάλων ζητημάτων της εποχής, τον καθιστούσαν ως την αξιολογότερη μορφή, που θα ικανοποιούσε απόλυτα τις προαναφερθείσες επιδιώξεις σχετικά με τον Αλεξανδρινό Θρόνο.

Οι προσπάθειες του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' για τη διευθέτηση του Αρχιεπισκοπικού ζητήματος της Κύπρου

Διονύσιος Δ. Βαλαής

Ένα από τα πλέον ακανθώδη ζητήματα, που κλήθηκε να διευθετήσει ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ Γ' κατά τη δεύτερη πατριαρχία του (1901-1912), ήταν και η εκκλησιαστική κρίση που είχε ξεσπάσει στην Κύπρο με επίκεντρο την εκλογή του διαδόχου του αποβιώσαντος Αρχιεπισκόπου Σωφρονίου Γ' (1900). Η οξύτατη αντιπαλότητα που αναπτύχθηκε μεταξύ των δύο διεκδικητών του θρόνου, των Ιεραρχών Κιτίου Κυρίλλου και Κυρηναίας Κυρίλλου, είχε διχάσει και αναστατώσει τον ορθόδοξο λαό της νήσου. Λόγω της έκρυθμης αυτής κατάστασης η ρύθμιση του αρχιεπισκοπικού ζητήματος ανατέθηκε το 1901 στους Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως Ιωακείμ Γ', Αλεξανδρείας Φώτιο και Ιεροσολύμων Δαμιανό.

Η πατριαρχική επιτροπή διαιτησίας συνεδρίασε αρκετές φορές στην Κωνσταντινούπολη υπό την προεδρία του Ιωακείμ Γ'. Από την πρώτη συνεδρία της κατάρτισε το σχέδιο της παρέμβασής της, το οποίο περιλάμβανε, αναλόγως με την εξέλιξη των γεγονότων, τις ακόλουθες αλληλοδιάδοχες ενέργειες: (α) συστάσεις στους επικεφαλής Μητροπολίτες των δύο αντίπαλων ομάδων για ειρήνευση και συνέχιση της εκλογικής διαδικασίας, (β) εξαίρεση των δύο αντίπαλων Ιεραρχών και εκλογή τρίτου προσώπου με την ένταξη στο τριπρόσωπο ψηφοδέλτιο και μη Κυπρίων υποψηφίων, και (γ) διενέργεια της αρχιεπισκοπικής εκλογής στην Κωνσταντινούπολη.

Μετά την αποτυχία της πρώτης ενέργειας και την απόσυρση από την επιτροπή διαιτησίας του Αρχιμανδρίτη Γερμανού Γρηγορά,

εκπροσώπου του Πατριάρχη Αλεξανδρείας Φωτίου, ο Ιωακείμ συνέχισε τις επόμενες διαμεσολαβητικές προσπάθειές του σε συνεργασία με τον Ιεροσολύμων Δαμιανό. Είχε όμως να αντιμετωπίσει τις οξύτατες αντιδράσεις μεγάλης μερίδας του κυπριακού λαού αλλά και την κωλυσιεργία της αγγλικής διοίκησης του νησιού, με αποτέλεσμα να μην τελεσφορήσει και η δεύτερη πράξη της απόφασης, που αφορούσε στην εκλογή τρίτου προσώπου στην Κύπρο. Η αποτυχία και νέας κοινής προσπάθειας της διαιτησίας για την επίλυση του ζητήματος με την αποστολή πατριαρχικών Εξάρχων στην Κύπρο (1907) τον ώθησε στην εφαρμογή της τρίτης δράσης του αρχικού σχεδίου. Με εκλογική διαδικασία στην Κωνσταντινούπολη ανέδειξε ως Αρχιεπίσκοπο Κύπρου τον Κυρηναίος Κύριλλο (1908), γεγονός όμως που εξερέθισε ακόμη περισσότερο την παράταξη του Μητροπολίτη Κιτίου. Παρότι διαφώνησε αρχικά με τη θέσπιση ρυθμιστικού πολιτικού νόμου σχετικά με τις αρχιερατικές εκλογές στην Κύπρο (1908), εντούτοις υποχρεώθηκε στη συνέχεια, λόγω των εξελίξεων, να τον αποδεχθεί. Αποβλέποντας στην κατάπαυση της διαμάχης, έπεισε τον από Κυρηναίος Κύριλλο να υποβάλει την παραίτησή του από τον αρχιεπισκοπικό θρόνο και αναγνώρισε την αρχιεπισκοπική εκλογή του από Κιτίου Κυρίλλου (1909), η οποία έγινε με βάση τον πολιτικό νόμο.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ Γ' προσπάθησε να διευθετήσει το αρχιεπισκοπικό ζήτημα της Κύπρου ακολουθώντας τις δράσεις της αρχικής απόφασης της πατριαρχικής διαιτησίας, η οποία βασιζόταν στην εκκλησιαστική παράδοση του Οικουμενικού θρόνου. Δεν απέφυγε όμως κατά την εκτέλεσή τους και κάποιες αστοχίες, όπως ήταν η υποστήριξη ενός εκ των δύο αντίπαλων Μητροπολιτών, επιλογή που βάθυνε

ακόμη περισσότερο το σχίσμα στον κυπριακό λαό, με αποτέλεσμα να δεχτεί δριμύτατες επικρίσεις. Αντιλαμβανόμενος, ωστόσο, την αναποτελεσματικότητα της ενέργειάς του αυτής, δε δίστασε να τη διορθώσει αλλάζοντας τη διαμεσολαβητική πολιτική του, προκειμένου να πετύχει την κατάπαυση της κυπριακής έριδας.

Η σύγχρονη διάσταση της εκκλησιαστικής πολιτικής του Ιωακείμ Γ'

Κωνσταντίνος Κωτσιόπουλος

Ο Ιωακείμ ο Γ' ως Οικουμενικός Πατριάρχης επέδειξε θαυμαστή προσαρμοστικότητα και ευελιξία στο κοινωνικοπολιτικό και ιστορικό γίγνεσθαι, χωρίς όμως να απεμπολεί τον πυρήνα της πνευματικότητας και οικουμενικότητας της Ορθόδοξης διδασκαλίας και του διοικητικού κέντρου του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Έτσι στη δεύτερη πατριαρχεία του διαφοροποιείται από την εθναρχία της πρώτης πατριαρχείας μετακινούμενος περισσότερο προς την εθνική ιδέα. Για το λόγο αυτό επανδρώνει, προκειμένου να αντιμετωπίσει τον εθνικισμό της Βουλγαρικής εξαρχίας, τις Μητροπόλεις της Μακεδονίας με αρχιερείς, οι οποίοι καλλιεργούν την εθνική αυτοσυνειδησία του ελληνισμού. Ο ελληνισμός άλλωστε, ως μόνιμη κατηγορία υπάρξεως της Ορθοδοξίας, από την φύση του συνθέτει διαλεκτικά την τοπικότητα με την οικουμενικότητα, την εθνικότητα με την παγκοσμιότητα στα πλαίσια της ενότητας εν τη ποικιλία των διατυπώσεων.

Η άσκηση της εκκλησιαστικής του Πολιτικής ήταν πάντα εναντίον των άκρων της Θεοκρατίας και της Πολιτειοκρατίας. Έτσι κατόρθωσε να γίνει ιδιαίτερα αγαπητός στον λαό, τις συντεχνιακές κοινότητες και τα «ισνάφια». Πίστευε δε πάντοτε, ότι η Εκκλησία είναι πρωτογενές πρόσωπο πνευματικής εξουσίας και γι' αυτό δεν πρέπει να υποκύπτει τόσο σε πολιτικές, όσο σε λαϊκιστικές επεμβάσεις.